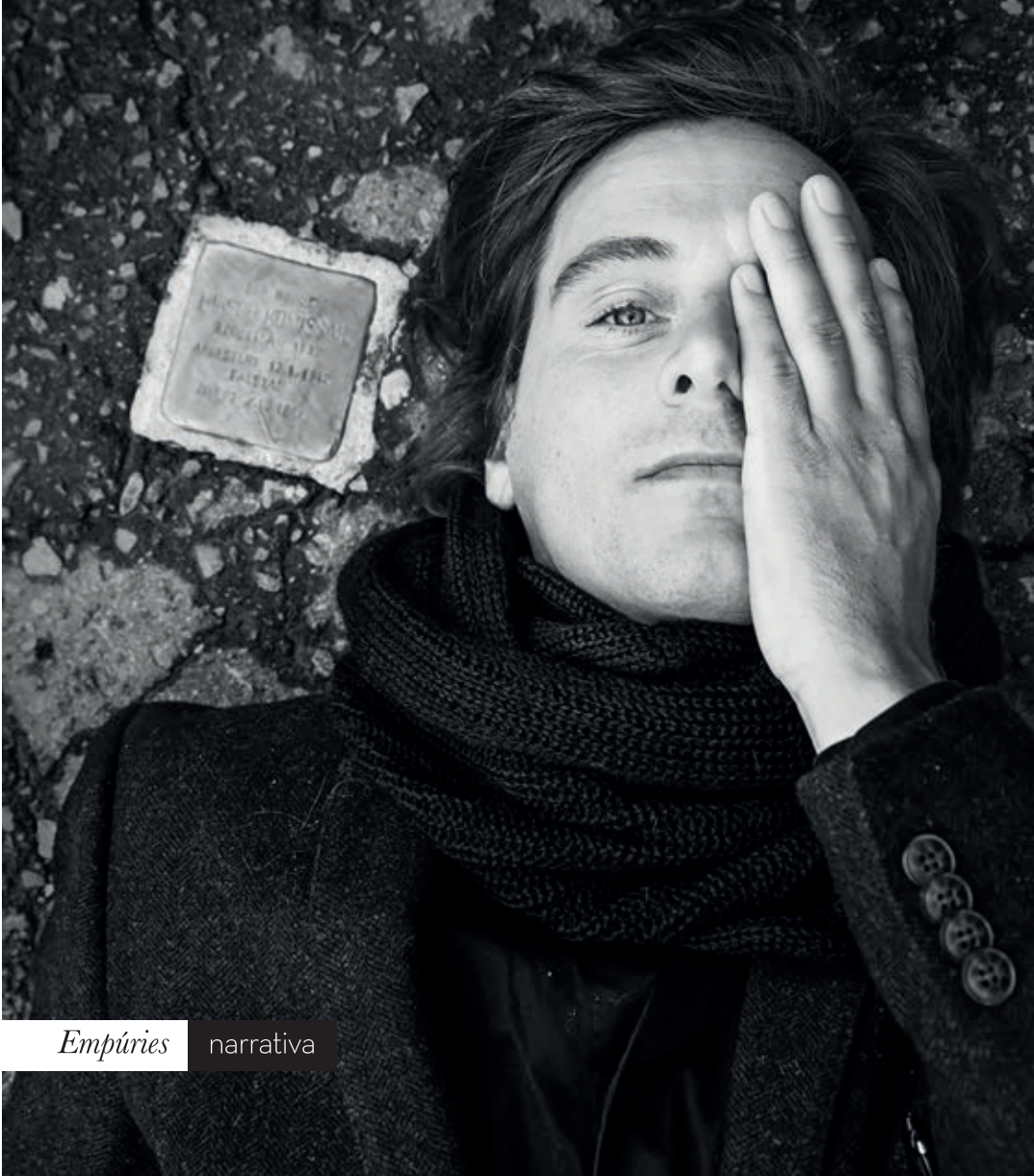

SIMON STRANGER

ELS SEUS NOMS PER SEMPRE

Traducció d'Imma Estany i Laura Segarra

Empúries

narrativa

Simon Stranger

Els seus noms
per sempre

Traducció d'Imma Estany i Laura Segarra

Editorial Empúries
Barcelona

Títol original: *Leksikon om lys og mørke*

© Simon Stranger. Publicat per primera vegada per H. Aschehoug & Co.
(W. Nygaard) AS 2018. Publicat d'acord amb Oslo Literary Agency

Primera edició: maig del 2020

© de la traducció: Imma Estany i Laura Segarra

Aquesta traducció s'ha publicat amb un ajut de NORLA

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Editorial Empúries
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@grup62.com
www.editorialempuries.cat

Fotocomposició: gama, sl
DIPÒSIT LEGAL: B. 8.241-2020
ISBN: 978-84-17879-43-3

El paper utilitzat per a la impressió d'aquest llibre té la qualificació de paper ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

A

A d'acusació.

A d'avís d'interrogatori.

A d'arrest.

A d'allò que desapareixerà i caurà en l'oblit, els nostres records i sentiments. Els nostres béns i possessions. Allò que comprèn el marc de tota una vida. Les cadires on algú s'asseia, el llit on dormia, se'ls enduran i els posaran en una altra casa. Unes altres mans pararan la taula amb els nostres plats, i els gots pujaran cap als llavis d'algú altre, que beurà un glop d'aigua o de vi, i tot seguit es girarà i reprendrà la conversa amb algú altre. Objectes abans carregats d'història perduran tot el significat que tenien i quedaran transformats en simples formes, com pot ser un piano vist per un cérvol o un escarabat.

Un dia passarà. Un dia serà l'últim, per a tots nosaltres, i no sabem quan ni de quina manera la vida arribarà al desenllaç final. No sé si passaré les meves darreres hores en un geriàtric, tossint sense parar, amb la pell blanca i flàccida penjant dels braços, igual com la massa que penja d'una espàtula, o si la mort em sorprendrà de cop i volta als quaranta-cinc o quaranta-sis anys a causa d'una malaltia o un accident.

Potser em matarà un tros de gel caigut de la teulada d'un bloc de pisos, i que s'haurà després a causa de les vibracions produïdes per algú que fa un forat al terra del bany de l'àtic, o per un corrent d'aire calent del mar, i que caurà, passant per davant de les finestres de sales d'estar i dormitoris, fins que per fi anirà a parar just a sobre del meu cap quan llegeixo les notícies al mòbil, amb el cap cot. Aleshores deixaré anar el mòbil, que caurà a la vorera encès, i tota una munió de gent esglaiada s'aplegarà al meu voltant, formant un semicercle. Vianants fortuïts que de sobte recorden l'abisme que sempre tenim a tocar tots i cadascun de nosaltres, però que rarament aflora: que un dia com qualsevol altre tot el que som i tenim ens pot ser arrabassat.

Segons la tradició jueva, tothom mor dues vegades. La primera és quan el cor deixa de bategar i les sinapsis del cervell s'aturen, com quan en una ciutat se'n va la llum per una avaria elèctrica.

La segona vegada és quan el nom del difunt és mencionat, llegit o pensat per última vegada, al cap de cinquanta, cent o quatre-cents anys. No és fins llavors, que aquella persona se n'ha anat, ha desaparegut del tot de la vida en aquest món. Aquesta segona mort és el motiu pel qual l'artista alemany Gunter Demnig va començar a crear les llambordes cobertes amb una placa de llautó, on gravava el nom dels jueus assassinats pels nazis durant la Segona Guerra Mundial, i les col·locava a la vorera de davant la casa on aquelles persones van viure. En diu *Stolpersteine*, «llambordes per fer ensopegar». Fent això es proposa ajornar la segona mort, documentant els noms de les víctimes, a fi que al llarg de les pròximes dècades els vianants mirin a terra, els llegeixin i així els mantinguin vius, alhora que contribueix a mantenir viu el record d'un dels pitjors capítols de la història d'Europa —talment com cicatrius visibles en el rostre de la ciutat. Fins ara s'han posat seixanta-set mil *Stolpersteine* a tot Europa.

Una d'elles és teva.

En una d'aquestes llambordes hi ha escrit el teu nom, i està col·locada a la vorera de davant del pis on vas viure, a la ciutat de Trondheim, al centre de Noruega. Fa uns quants anys, el meu fill es va ajupir davant d'aquesta *Stolperstein*, va apartar les pedretes i la pols amb la manyopla i va llegir en veu alta:

—Aquí visqué Hirsch Komissar.

Aquell any va fer deu anys, i és un dels teus rebesnets. Com la meva filla, que aquella primavera només tenia sis anys, i que va voler que la pugés a coll. La meva dona, la Rikke, era al meu costat. En aquesta rotllana de persones també hi havia la meva sogra, la Grete, i el seu marit, l'Steinar, tots reunits com si haguéssim d'enterrar una urna.

—Sí, era el meu avi —va dir la Grete—. Vivia just aquí, al segon pis —va continuar, girant-se cap a l'edifici que teníem al darrere, cap a les finestres des d'on tu abans miraves a fora, en un altre temps, quan vivien altres persones, no nosaltres. Jo encara tenia la meva filla agafada a coll, mentre el nen continuava llegint les dades concises gravades a la llamborda.

AQUÍ VISQUÉ
HIRSCH KOMISSAR
NASCUT 1887
DEPORTAT 12.1.1942
FALSTAD
ASSASSINAT 7.10.1942

La Grete va dir alguna cosa sobre la invasió per sorpresa, va explicar el relat de quan el seu pare va veure els soldats el matí del 9 d'abril del 1940, marxant pels carrers, amb abrics de color gris blavós i marcant el pas sorollosament amb les botes. La Rikke es va girar cap a nosaltres per afegir-se a la conversa, i la nena se'n va anar al seu costat. Només el meu fill

i jo vam continuar mirant la plaqueta de llautó del terra. Ell passava la manyopla per l'última línia, i llavors em va mirar.

—Per què el van matar, pare?

—Perquè era jueu —vaig respondre.

—Sí, però per què?

Em vaig adonar que la Rikke em mirava de cua d'ull, seguia totes dues converses alhora.

—Mira... els nazis volien matar totes les persones que eren diferents. I odiaven els jueus.

Es va quedar callat.

—Nosaltres també som jueus? —va preguntar a continuació, amb aquells ulls castanys nets i atents.

Vaig parpellejar uns quants cops, mirant de recordar què sabia el nen de la història familiar. Què sabien els meus fills de la branca jueva de la família? Segur que havíem parlat de quan els seus rebesavis per part de mare havien emigrat de diversos indrets de Rússia feia més de cent anys. I jo sabia que havíem parlat de la guerra, de la fugida del besavi Gerson —que tots dos havien arribat a conèixer abans que morís.

La Rikke va agafar una alenada d'aire per dir alguna cosa, però va continuar la conversa amb la Grete, i jo vaig mirar el meu fill fixament als ulls.

—Tu ets noruec —vaig respondre, però vaig tenir la sensació que aquella resposta en part era mentida, i vaig notar que la Rikke em tornava a mirar—. I en part ets jueu, però no som creients —vaig apuntar, posant-me dret i esperant que la Rikke o la Grete diguessin alguna cosa, també, desitjant que tinguessin una resposta millor que la meua, però la seva conversa ja havia fet un salt endavant, seguint la lògica de l'associació d'idees, i ara enraonaven d'alguna cosa que no hi tenia res a veure.

«Per què el van matar, pare?».

No em vaig treure aquesta pregunta del cap durant mesos, i em costava trobar-hi una resposta: el passat es diposita

formant unes capes d'oblit que es van engruixint cada vegada més, i oculten el que ha quedat enrere. Ara bé, després de consultar diversos arxius i de parlar amb alguns parents, els fets del passat es van anar perfilant lentament.

Aviat ja em podia imaginar la neu al centre de Trondheim.

I el baf que els sortia a la gent per la boca, quan passaven per davant d'aquelles cases de fusta petites i tortes.

Aviat vaig poder veure com va començar el final de la teva vida, un dimecres al matí com qualsevol altre.

És el dilluns 12 de gener del 1942. Ets darrere del taulell de la botiga de moda que teniu amb la dona, envoltat de barrets posats en penjadors i de maniquins amb abrics i vestits. Acabes de saludar la primera clienta del dia, i l'has informat de les ofertes. Llavors has de deixar el cigarret i el full de comanda per respondre al telèfon.

—Paris-Wien. En què el puc ajudar? —dius mecànicament, com has fet milers de vegades.

—*Guten Morgen* —diu un home a l'altre costat de la línia, que continua en alemany—: Parlo amb en Komissar?

—Sí, jo mateix —respon també en alemany, pensant al primer moment que potser és un dels proveïdors d'Hamburg, el qui truca, potser per algun problema a la duana, altra vegada. Potser és pels vestits d'estiu que vas encarregar, però en tot cas deu ser un empleat nou, perquè la veu no t'és familiar.

—Hirsch Komissar, casat amb Marie Komissar?

—Sí... Amb qui parlo?

—Li truco del servei de seguretat de la Gestapo.

—Ah, d'acord...

Alces un moment els ulls del full de comanda, conscient que la clienta potser ha notat que passa alguna cosa. Et gires de cara a la paret, amb el cor martellejant dins del pit. La Gestapo?

—Hi ha un assumpte que voldríem comentar amb vostè —diu l'home en veu baixa.

—Entesos —respons amb un cert temor, i quan estàs a punt d'obrir la boca per preguntar què és, et talla.

—Si us plau, vingui perquè l'interroguem a l'hotel Misjon. Avui a les dues —diu la veu de l'altre costat del fil.

Hotel Misjon? Per interrogar-me? Per què dimoni t'hi fan anar per interrogar-te?, penses, encara de cara a la paret. Potser és alguna cosa relacionada amb el germà de la Marie, en David, perquè simpatitza amb els comunistes? Del marc de la porta surt la punta d'un clau sense cap. Poses el polze sobre el metall, pitges i et claves la punta al tou del dit, amb els ulls aclucats.

—Escolti? —diu la veu de l'altre costat, amb un to impacient—. És aquí?

—Sí que hi soc, sí... —respons, apartant el polze del clau i mirant el punt blanc, on la sang ha marxat per la pressió sobre la carn. La clienta s'ha aturat al costat de l'expositor dels vestits, però continua remenant les peces quan et gires i la mires.

—Alguns companys creuen que m'arrisco massa, truncant-li així... —diu l'home. Se sent com encén un encenedor al costat mateix del micròfon—. Ells opinen que hauria d'haver enviat un cotxe que el portés directament aquí, per evitar que agafi els fills i desaparegui. Al capdavant, vostès són jueus... —continua dient, recalcant l'última paraula, i després afegeix en veu baixa, gairebé com si li fes una confidència—: Però sé que han ingressat la seva dona, la Marie, a l'hospital... Va caure amb el gel, oi?

—Sí, així és... Va relliscar amb el gel i va caure fa uns quants dies, i es va trencar... un os del maluc —respons, ja que no et ve al cap com es diu *cap del femur* en alemany, si és que ho has sabut mai. Ara ja ho has dit, però.

«Com va poder ser tan ximple, la Marie, de sortir amb botes de talons alts estant els carrers glaçats», penses. Imprudent, sempre elegant i amb una necessitat imperiosa de deci-

dir-ho tot ella. Tan sols que li insinuessis que podia fer les coses d'una altra manera, que potser podia anar una mica més amb compte, o si li haguessis suggerit que escriure columnes per a la premsa o organitzar reunions a casa per discutir de temes polítics era una temeritat, ella a l'acte t'hauria clavat un moc. T'hauria mirat malament, amb aire sever, i t'hauria deixat clar que continuaria fent les coses a la seva manera. Doncs això és el que ha fet, exactament, i mira què n'ha tret, penses, mentre ets darrere del taulell, amb el telèfon encara a la mà. La clienta et somriu i surt de la botiga. La campaneta torna a sonar.

—S'ha trencat el *cap del fèmur*, sí... —diu la persona anònima que truca, recordant-te com es diu en alemany—, així que dubto molt que sigui probable que vostè o els seus fills s'escapin, oi? En aquest cas, ens hauríem d'ocupar d'ella.

«Ocupar-se d'ella». Assenteixes amb el cap a poc a poc, malgrat que ningú no interpreta el teu llenguatge corporal a través del telèfon, i tot seguit li confirmes que no us n'anireu enlloc.

—Bé, senyor Komissar. Llavors el veurem aquí a les dues. Ja sap on trobar-nos, oi?

—L'hotel Misjon? Sí, és clar.

—Bé. Que passi bon dia.

Se sent un clic quan l'home penja, et quedes quiet darrere del taulell i els pensaments se t'escampen com un esbart d'ocells quan fugen espantats d'un arbre. Què faràs, ara? Alces els ulls cap al rellotge. Encara falten hores, fins a les dues. Tens molt temps, suficient per escapar-te de tot, rumies, i per un moment et planteiges d'esquitllar-te a la rebotiga i sortir per la porta dels proveïdors. Desaparèixer en secret i arrencar a córrer fins on puguis, sense parar, sense fer cas del gust de la sang a la boca, ni de les mirades de desconeguts, ni del cansament de les cames, de córrer ràpid costa amunt. Podies haver corregut fins al bosc, amagar-te entre els avets i continuar

endavant, fins a la frontera sueca, on la teva filla, la Lillemor, ja viu fora de perill. Podria sortir bé, penses. Però de seguida t'adones que és una idea absurda, perquè i la Marie? I els teus dos fills, en Gerson i en Jacob? Si surts corrent d'aquí, els posaràs en perill, rumies mentre doblegues el full de comanda amb la mà lliure. Encara que poguessis avisar en Jacob, per mitjà de l'home que coneixes a la seva escola superior, no et podries posar en contacte amb en Gerson, perquè ell és al camp, en algun lloc de Noruega, amb uns companys d'estudis, i què li passaria a ell, quan tornés a la ciutat després de l'escapada a una cabana i trobés uns quants alemanys esperant-lo davant de l'habitació que té llogada? I què li farien, a la Marie?

Són veritat, els rumors que han començat a circular per les botigues, als sopars i a la sinagoga? Diuen que envien els jueus a uns camps especials, a l'estranger. O potser només són històries, exageracions, com els monstres que t'imaginaves de petit, que se t'atansaven quan estaves a les fosques?

Truques a una de les empleades que venen treballar a hores i li demanes si pot venir a substituir-te. Li expliques que t'han demanat que vagis a un interrogatori i li preguntes si, en el cas que la cosa anés malament, es podria encarregar de la botiga els pròxims dies, suposant que s'allargués l'assumpte. Llavors truques a en Jacob, li expliques el que ha passat i li demanes que intenti localitzar en Gerson. En Jacob comença a quequejar, com sol fer quan es posa nerviós, i mires de tranquil·litzar-lo: li dius que tot anirà bé, que segur que no és res greu, i que passaràs per l'hospital per avisar la Marie. Llavors penges. L'empleada no triga gaire a arribar, entra tota seriosa, gairebé angoixada, i l'has de calmar i intentar treure ferro a la situació. En acabat et poses l'abric, li dius a reveure i te'n vas a l'hospital.

A quina qüestió es devia referir? Potser tan sols és una acusació vaga, res prou substancial perquè et detinguin, pen-

ses tot caminant costa amunt. Vas amb compte de passar per allà on han llançat sal, i t'agafes a les baranes per no relliscar als graons i sobre les clapes de glaç llis que semblen petites meduses esclafades.

No hi ha cap motiu per pensar que pugui ser per res de seriós, no has fet res. Segurament és una formalitat, potser una enquesta sobre la població jueva o, en el pitjor dels casos, potser et volen interrogar en relació amb el germà de la Marie, penses quan gires a la cantonada per anar a l'hospital.

Unes hores després t'interroguen a l'hotel Misjon. La sala és plena de joves uniformats. Hi ha xivarri de soldats que parlen, fumen i transmeten avisos. L'home que està assegut a l'escriptori que tens al davant escriu alguna cosa als documents, alça els ulls i et llança una mirada freda i dura.

—Tinc entès que vostè és de Rússia, és correcte?

—Sí.

—I que parla cinc llengües. O són sis?

—Sí? —li contestes, perquè no veus on vol anar a parar.

—Si que és extraordinari... Té formació d'enginyer, ha estudiat a diversos països: a Anglaterra, Alemanya, a Bielorússia... I, malgrat tot, regenta una botiga de roba d'allò més senzilla amb la seva dona?

—Sí, és així... —comences a dir, però t'interromp.

—...i és jueu —afirma, tot repenjant-se al respatller—.

Quina relació té amb en David Wolfsohn?

—És el germà de la meva dona —contestes.

Sabies que això estava relacionat amb ell, però t'espera una sorpresa.

—Sap que és il·legal escoltar la BBC, oi?

—Sí —respons, i t'adones que has ajuntat els dits a la falda.

—Sap que no es permet difondre notícies d'Anglaterra?

Assenteixes.

—I que tothom té la responsabilitat de denunciar-ho, si algun conegut es dedica a fer-ho?

«Com ho sap?», penses, i intentes fer memòria desesperadament dels llocs on has estat, d'on heu parlat de les últimes notícies d'Anglaterra, però no se t'acut on pot haver passat ni qui us pot haver sentit.

—Ens consta que aquestes notícies es van compartir en una certa cafeteria... la Kaffistova.

Ve't aquí la resposta. Evidentment. A la Kaffistova.

—També sabem que sovint baixa al port. Em pot explicar què hi fa, allà?

—M'hi arriba el gènere —dius. Algú et deu haver seguit. Algú deu haver escoltat d'amagat les teves converses, i la que vas tenir al Kaffistova. Algú que domina el noruec, però qui?

—S'haurà de quedar aquí mentre investiguem l'assumpte —diu l'home. Aleshores et despatxa fent un gest amb la mà, mentre dona una ullada a un dels soldats que hi ha a la porta—. Res més per ara, senyor Komissar.

Aparta el teu expedient cap a un costat i demana als guàrdies que t'acompanyin a una de les cel·les del soterrani.

L'endemà al matí encara et penses que et deixaran anar, que algú del sistema s'adonarà que no suposes cap amenaça per al Tercer Reich, i que a ells els resultaria més barat i fàcil deixar-te continuar portant el teu negoci. Però llavors entren a la cel·la tres soldats, que et saluden educadament abans de demanar-te que ajuntis les mans a l'esquena. Notes les manilles metàl·liques fredes sobre la pell.

—On anem? —preguntes en alemany.

—Vine —replica un d'ells, que et porta cap a les escales i continueu per un passadís llarg, fins a un pati on neva de valent. Hi ha un cotxe negre esperant amb el motor engegat. T'empenyen cap a dins, al seient del darrere. Llavors et porten a fora de la ciutat. Trigues una estona a adonar-te d'on vas.

Al camp de presoners de Falstad.

És a una hora amb cotxe de Trondheim. Un edifici de

maó groguenc construït entorn d'un pati i envoltat de barracons de fusta i de tanques de filferro espinós, on la neu ha format una fina capa damunt dels filferros cargolats.

Les reixes s'obren, i t'escorten fins a l'entrada, passeu pel costat d'un bedoll sense fulles, i entreu a l'edifici. Et fan pujar a la primera planta, on hi ha files i files de cel·les. Portes de fusta amb reixes cargolades davant de la finestreta. En una d'elles apareix la cara d'un altre pres. Dos guàrdies es queden davant de la cel·la i et vigilen mentre et despulles, i en acabat et tanquen en una cambra rectangular, amb una finestra en un costat i una llitera. Fan passar el forrellat darrere teu, i t'angoixes encara més quan comprens que no et pots escapar; que això potser és el final, i que tot ha passat per última vegada.

A de l'alcohol que tant trobaves a faltar aquelles primeres setmanes al camp. Com frisaves per un trago que t'esmortéis els pensaments i el que t'envoltava, que apaivagués la confusió, la ràbia i el terror, i que et fes caure en un sopor buit de records!

A de les associacions d'idees que et criden l'atenció, de sobte i a qualsevol moment, de camí a fer els treballs forçats, quan fas els àpats al menjador o estant al bosc. Moments de recolliment sobtats, inesperats, com si tot el que existeix fos una porta cap a una altra cosa.

Els solcs que deixen les rodes dels camions a terra, davant del camp, de cop i volta et transporten als estrets camins de terra de quan eres petit, a la zona jueva de la Rússia del tsar, amb gallines de color marró clar cloquejant dins dels filats, i el gos pelut que sempre evitaves fent marrada, quan passaves per davant seu.

El guàrdia que s'estira enrere amb els ulls aclucats de cara al sol et recorda la teva època d'estudiant a Alemanya, i els meravellosos moments de felicitat que senties quan et prenies

un descans dels llibres per seure en un banc en un parc, en un país que encara no estava ocupat pels nazis.

La camisa acabada de rentar, estesa en un fil al costat dels barracons —que voleia al vent com la vela d'un veler—, et transporta a la botiga de moda que tu i la Marie vau muntar a partir del no-res, o al campament de refugiats d'Uppsala, a Suècia, d'on vas marxar com un ximple, on sempre hi havia roba penjada a l'estenedor, mentre la canalla voltava per allà fora.

A d'aclucar els ulls, quan per fi el camp de presoners es queda en silenci al vespre i t'estires a la cel·la, i recordes les cares dels de casa.

A d'anar al bosc de Falstad a fer treballs forçats. De camí passes pel costat d'una pista de trineus: una franja llisa amb força pendent, al marge d'una finca, on els cossos dels nens petits han aplanat la terra i les pedres negres, amb les galtes vermelles del fred, i fent xisclets d'alegria.

A de l'amagatall d'històries que hi ha sota aquesta *Stolperstein*. Un nombre immens d'històries que han sortit a la llum de sobte els darrers anys, com la munió d'insectes que sortien corrent de sota les pedres quan n'aixecaves una de petit.

Estimat Hirsch, així és com intento ajornar la segona mort i bandejar l'oblit. No tinc manera d'explicar tota la història de la teva vida i el que et va passar, però sí que puc aplegar algunes peces, ajuntar-les i intentar imaginar les coses que s'han perdut. No soc jueu, però els meus fills, els teus besnets, comparteixen la teva sang jueva. La teva història és la d'ells. Com els puc explicar, com a pare, per què algú us odiava tant?

La llamborda que vam veure aquell matí aviat em va conduir a pobles i indrets on no havia estat mai, a arxius, a conver-

ses, llibres i àlbums familiars. Sobretot, però, em va portar a la història d'una casa molt especial als afores de Trondheim. Una història tan macabra i inversemblant que al principi no em podia creure que fos veritat, perquè aquella casa vincula la història compartida de la nostra família amb la història d'en Henry Oliver Rinnan, un jove que es va convertir en un dels nazis més abominables de Noruega.

Una casa amb un sobrenom peculiar, que comença amb B, en noruec: Bandeklosteret, el «Monestir de la Banda».